

УДК 78.087.68:37(477.85)"18"

DOI <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2022.17.6>

МИСТЕЦЬКА ХОРОВА ОСВІТА НА БУКОВИНІ У ХІХ СТОЛІТТІ

Ірина ЯРОШЕНКО

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого
кафедра соціально-гуманітарних дисциплін
вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна
e-mail: irenka.yaroshenko@gmail.com
ORCID ID [0000-0002-0097-5276](https://orcid.org/0000-0002-0097-5276)*

У статті аналізуються окремі аспекти хорових освітніх процесів, які відбувалися на Буковині у ХІХ столітті. Характеризується зміст динаміки розвитку тенденцій, що сприяли становленню мистецької освіти та хорової спадщини тих митців, які їх визначали своєю діяльністю. Наводяться факти педагогічної, композиторської, громадської, диригентської діяльності видатних митців Буковини ХІХ століття, що сприяли розвитку освітніх, хорових і культурно-просвітницьких традицій Західної України.

Ключові слова: *Буковина, мистецька освіта, професійно-хорове виконавство.*

The article analyzes certain aspects of cultural and educational processes that took place in Bukovina in the second half of the nineteenth century. Characterizes the content of the dynamics of the development of trends that contributed to the formation of artistic education and the creative heritage of those artists who determined their activities. The facts of the pedagogical, composer, public, and conductor activities of the outstanding artists of Bukovina of the XIX century, which contributed to the integrative development of educational, professional-performing and cultural-educational traditions of the western region, are presented.

Key words: *Bukovina, creative education, professional-choral performance.*

Актуальність теми. Комплексне вивчення мистецької хорової освіти є одним з актуальних завдань сучасного мистецтвознавства. Відтворення цілісного процесу хорової творчості українських митців потребуватиме зусиль не одного дослідника. Однак кроками на цьому шляху можна вважати окреслення окремих аспектів розвитку мистецької освіти, а саме на Буковині. Саме такий монографічний погляд було реалізовано в цій дослідницькій роботі, в якій увагу зосереджено на мистецькій хоровій освіті Буковини ХІХ століття.

Метою даного дослідження є – проаналізувати та охарактеризувати педагогічний досвід провідних буковинських митців та культурно-освітні процеси, які відбувалися на Буковині у ХІХ столітті.

Методологія дослідження полягає в застосуванні матеріалів, які характеризують різні складові розвитку мистецької хорової освіти на буковинських землях, а особливо хорового творчого доробку митців, які своєю діяльністю сприяли позитивній динаміці в освітньому процесі. **Наукова новизна** роботи полягає в тому, що вперше досліджено особливості творчої спадщини митців Буковини ХІХ століття, які сприяли відродженню та активному розвитку диригентсько-хорового виконавства та освітнім процесам.

Виклад основного матеріалу. Хорове освітнє життя Буковини мало безпосередні культурно-освітні зв'язки з Галичиною, які розвиваються і сьогодні на основі виконавсько-хорових традицій і завдяки діяльності представників буковинської мистецької еліти в Галичині.

У 1849 р. Буковина була проголошена автономним краєм. Досягнення автономії стало очікуваною надією для буковинців, яка визначила особливості подальшого розвитку культури та освіти в цьому регіоні. Але культурні зв'язки з галичанами не втратили своєї актуальності.

Важливе місце у мистецько-освітньому житті Буковини 50–60-х років належить відомому композитору, піаністу, фольклористу, громадському діячу, Карлу Мікулі. Він народився 29 жовтня 1821 р. у Чернівцях і помер 27 травня 1897 р. у Львові). Закінчив Паризьку консерваторію, товаришував із Ф.Лістом, «листувався з ним аж до смерті композитора, спілкувався також з Ріхардом Вагнером та іншими відомими музичними діячами»¹. Писав переважно мазурки, вальси, полонези, пісні, балади та інші твори. Віденська преса називала його пісні найкращими з усіх пісень німецьких композиторів. У Львові його знали як автора збірки румунських мелодій під назвою «48 національних румунських арій» (дойни, хори, пісні пастухів та інші), оброблених для фортепіано. Мав записи багатьох українських, румунських, молдавських і циганських народних пісень, видав також 17 томів творів Шопена з власними коментарями.

З 1858 року Кароль Мікулі очолює Галицьке музичне товариство у Львові, яке під його керівництвом проводить численні музичні заходи, в програмі яких виконувалася камерна музика різних жанрів відомих західноєвропейських музик і місцевих композиторів-аматорів. З ініціативи Мікулі були організовані аматорський симфонічний оркестр і декілька хорових колективів: чоловічий, жіночий та мішаний, у програму яких увійшли музичні твори, що передбачали участь солістів, хору й оркестру. Накопичений ним досвід став основою для концертної діяльності в Чернівцях. Тут з'являються музичні організації, першим серед яких стало «Співацьке товариство». Ним керував учитель музики чех Франц Калоусек, проте проіснувало це товариство тільки три роки (1859–1862). На зміну йому

виникло «Товариство сприяння музичному мистецтву на Буковині», метою якого було розвивати музичну культуру, об'єднати всі музичні сили Буковини. Цій меті підпорядковувалися головні завдання: розвиток інструментальної та вокальної музики, утримання музичної школи, бібліотеки, влаштування публічних музичних концертів. Першим головою товариства став Карл Венелер. До комітету входили А.Мікулі, І.Ончул, Е.Горчинський, М.Пашкіє, Е.Райс, Ф.Дузіневич, А.Кохановський, Ф.Кляйнвехтер, В.Ясеницький, Є.Мандичевський, А.Гржималі.

Значне пожвавлення музичного життя на Буковині, зокрема концертного, яке настало в 60-ті роки, згуртувало місцеві музичні сили для забезпечення проведення тих чи інших культурних заходів, відзначення ювілейних дат, активізації інтересу до хорового мистецтва.

Вирішальну роль у цьому процесі відіграє духовенство, яке бере широку участь у заснуванні та діяльності нових хорових колективів. Показовим серед них вважається хор духовної семінарії в Чернівцях, яким опікується випускник перемишльської хорової школи І.Х.Сінкевич та молодий священик Ісидор Воробкевич, випускник Віденської консерваторії, професор співу у цьому навчальному закладі. За їхнім почином у багатьох містах і селах Буковини організовуються хорові гуртки, в яких широко запроваджуються, як і по всій Західній Україні, багатоголосний (партесний) спів замість вживаного до того часу одноголосного.

Розвиток хорового руху серйозно поставив питання репертуару. Крім духовної музики, семінарський хор виконував і світську. Наслідуючи традиції аналогічних галицьких хорових колективів, цей хор активно пропагує творчість нової генерації західноукраїнських композиторів: М.Вербицького та І.Лаврівського – вихованців перемишльської школи. Завдяки І.Х.Сінкевичу в репертуар включаються їхні численні хори а'cappella для чоловічого складу, які швидко завоювали популярність. Серед них відомі такі, як «Осінь», «До зорі», «Руська річка», «Заспівай ми, соловію» та інші.

Значну роль у цьому процесі відіграло товариство «Руська Бесіда», яке організувалося у 1869 році за аналогом львівського товариства «Руська Бесіда» (1864 р.). Завданням цього товариства було проведення широкої культурної і просвітницької роботи серед українського населення краю. Організаторами товариства з благословеннями владики виступили українські православні священики: о. Василь Продан – український проповідник кафедральної церкви, о. Сидір Воробкевич – професор музики і співу, о. Олександр Прокопович – катехит і вчитель української мови. Головою товариства було обрано отця екзарха Василя Продана. На товариство покладалася відповідальність за виховання нового освіченого покоління буковинців, організацію читалень, друкування та поширення книг українською мовою. Це мало задовольнити всезростаючі національно-культурні інтереси українців Буковини. Сільські читальні, створені за сприяння товариства, стали важливими осередками просвітницько-організаційної діяльності в середовищі буковинського селянства.

Новий етап культурно-освітнього життя Буковини тісно пов'язаний з просвітницькою та творчою діяльністю Ю.Федьковича (1834–1888) – буковинця, фундатора літератури народною мовою, якою говорило українське населення північної Буковини. «Федькович передовсім поет, далі борець за національні ідеали Західної України, борець за народній добробут на Буковині, творець дитячої і народно-популярної літератури, захисник народної української мови, української школи, співець гуцульської долі, популяризатор пісні, казки й легенди гуцульської країни, героїзму її народніх борців, співець краси чарівних гір, голубого неба. Темного бору, казкових скель, таємничо-шумних сосен і смерек, колоритної ноші та буйної вдачі й душі свободолюбивого гуцульського племені»². Уже на той час поезії Ю.Федьковича «Старий жовнір», «Довбуш», «Кобилиця», повісті «Люба – згуба», «Опришок» та інші розцінювалися як класика української літератури. «За великий вклад в українську культуру і науку Наукове товариство імені Т.Шевченка у Львові нагородило його титулом почесного членства»³. Федькович дбав про загальне піднесення освіти суспільства і як редактор товариства «Просвіта», писав і перекладав драматичні твори для театру «Руська Бесіда».

У 60-ті роки Галичина вважалася центром духовного життя Західної України, тому всі новації розпочиналися саме тут. Під впливом Наддніпрянської України та відносин із Галичиною в цей період виникають перші українсько-буковинські товариства, зокрема вищезгадана «Руська Бесіда» (1869 р.). Це товариство розпочинає свою діяльність у Чернівцях під керівництвом протоієрея В.Продана.

Після прийняття у 1860 році в Австрії нової конституції боротьба за національне відродження в Галичині відбувається на ґрунті протистояння між поляками та українцями. Переміна польської аристократії призвела до того, що українцям прийшлося відвойовувати все те, що їм належало за конституцією. Цей процес очолює товариство «Просвіта», громадська організація, яка розпочинає свою діяльність у Львові у 1868 р. Її вплив на громадське життя українців був дуже широким. Щоб посилити його, її члени активно використовували мистецтво.

З відомих музикантів у товаристві «Просвіта» плідно працює в період із 1868 р. по 1870 р. А.Вахнянин – диригент, композитор, автор першої в Галичині опери «Купало», хоровий диригент, один із найбільш активних організаторів музичного життя в Західній Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Вахнянин мав тісні стосунки з буковинською музичною інтелігенцією, яка обирає його почесним членом товариства «Українська школа» в Чернівцях⁴. З його ініціативи не тільки в Галичині, але й на Буковині започатковується традиція відзначати шевченківські ювілейні дати

² Білецький Л.О. Ю.Федькович. Самостійна думка. Чернівці, 1934, с. 21.

³ Хроніка НТШ. Т. 77. Париж, 1954, с. 48.

⁴ Гарас М. Ілюстрована історія товариства «Українська Школа». Чернівці. 1937., с. 12.

концертами. Перший такий концерт відбувся 26 лютого (10 березня) 1865 року в Перемишлі. У Львові його вдалося провести лише через три роки – в 1868 р.

У 1870 році А.Вахнянин заснував музичне товариство «Горбан» – першу в Галичині організацію любителів хорового співу. У 1872 році він організовує хор учнівської молоді і студентів, силами якого була виконана перша дія опери «Купало».

Аналогічне товариство на Буковині під назвою «Чоловіче співацьке товариство» починає діяти у 1872 році. З ініціативи відомого чеського композитора, випускника празької консерваторії, музичного критика і педагога Альбера Гржималі (1842–1908) з 1875 року ця організація перетворюється у «Музичне товариство», яке стало центром усього мистецького життя Буковини.

Перебуваючи у Чернівцях, А.Гржималі веде величезну просвітницьку діяльність: організовує музичну школу з класами скрипки, фортепіано і співу, створює на її базі хор і оркестр, пише для них музику: кантати і концерти. З цієї школи вийшло багато співаків, скрипалів, піаністів. У 1877 р. у міському театрі поставлено оперу А.Гржималі «Зачарований принц».

Велике значення він надавав популяризації класичного мистецтва, яке досить об'ємно було представлено у репертуарі цих колективів.

А.Гржималі зарекомендував себе в Чернівцях і як музичний критик, він систематично виступав на сторінках німецької преси, а також як автор книги «Тридцять років на Буковині» (1874–1904).

З 1875 року його запрошують викладати музику у Чернівецький університет, який відкривають у цьому ж році з нагоди 100-ліття приєднання Буковини до Австрії. Його першим ректором став українець Константин Томашук (1875–1876). Хоч університет був німецькомовним «і мав на меті, перш за все, прилучати населення краю до німецької культури, його відкриття справило позитивний вплив на усі народності краю»⁵. В університеті було три факультети: правничий, філософський і теологічний. Але згодом «завдяки заходам «Руської Бесіди» при філософському факультеті було створено кафедру української мови і провадилися деякі виклади українською мовою на теології»⁶. Її очолювали К.Ганкевич, О.Калужняцький, Г.Онишкевич, С.Смаль-Стоцький, які багато зробили для розвитку українського мовознавства та літературознавства. Г.Онишкевич відомий як видавець першої на західноукраїнських землях бібліотеки українських письменників. «По відкритті університету в Чернівцях 1875 р. Сидір Воробкевич був призначений професором при богословському факультеті і редагував українську частину консисторійного (релігійного) часопису «Кандела»»⁷. У житті Буковини Чернівецький університет відіграв значну роль у піднесенні культурного та наукового рівня краю. Він сприяв формуванню українських

⁵ Буковина. Історичний нарис. Чернівці: Зелена Буковина, 1998, с. 184.

⁶ Руська бесіда. Чернівці: Буковинська Русь, 1875, с. 271.

⁷ Квітковський Д., Бриндзан Т., Жуковський А. Буковина – її минуле і сучасне. Зелена Буковина. Париж – Філадельфія – Дітройт, 1956, с. 536.

фахових і наукових кадрів не тільки Буковини, а й Галичини. У різний час в університеті навчалися І.Франко, О.Колесса, В.Сімович, Л.Мартович, Д.Лукіянович, Ю.Кобилянський та інші. Зв'язки Буковини з іншими українськими землями зміцнювалися за посередництвом буковинських письменників і митців Ю.Федьковича та С.Воробкевича. Їхня творчість мала відгук у Галичині; «визначні українські діячі тих земель приїздили до Чернівців, щоб побачити «буковинського соловія», а разом з тим, вони цікавилися і національним питанням Буковини. З нагоди відкриття університету в Чернівцях 1875 р. відбулося велике українське віче, на яке прибуло багато делегатів з Галичини; серед них були М.Устиянович, А.Волянський, О.Барвінський, Ф.Калитовський та інші»⁸.

Але у музичному житті Буковини рідна пісня ще не набула такого вагомого значення, як слово. Офіційні державні установи не сприяли розвитку українського національного мистецтва. У Чернівцях «мову» встановлювали іншомовні музичні товариства. Німецьке «Буковінер Манер Ізатферайн», співацьке товариство «Черновіцер Гезат-Ферайнес», румунське «Монастиршите», єврейське «Юдишер Ферайн».

Така ж сама ситуація спостерігається у композиторському середовищі. А.Гржималі, І.Гржималі, Ч.Порумбеску, К.Мікулі – відомі буковинські композитори, педагоги, але українським серед них став тільки С.Воробкевич.

У 80-х роках у Львові організовується співацьке товариство «Лютня», яке для професійної підготовки хорових виконавців відкриває музичну школу, в якій проводяться лекції із сольного та хорового співу, гармонії, контрапункту, музичних форм, історії музики. Це дало змогу ускладнити хоровий репертуар творами, різними за стилем і жанрами: «Stabat Mater» Дж.Перголезі, «Requiem» В.Моцарта та Л.Керубіні, «Вальпургієва ніч» Ф.Мендельсона та інші. Оскільки членами «Лютні» були переважно українці, то у репертуарі більшість складала твори українських композиторів: М.Лисенка, П.Ніщинського, М.Вербицького, А.Вахнянина, С.Воробкевича. Це сприяло тому, що хор «Лютня» став постійним учасником усіх національних та релігійних святкувань не лише у Львові, але й по всій Західній Україні. Паралельно з хором «Лютня» у 80-ті роки розпочинають свою діяльність «Львівський чоловічий хор», хор «Зоря», «Академічний хор», «Робітничий хор» та інші. Зростання інтересу до хорової діяльності сприяло розвитку хорового мистецтва, дозволило збагатити його тематику здобутками різних композиторських шкіл Європи.

Хорова музика українських композиторів, обробки народних пісень – такою була тематика концертів, які організовували аматорські та професійні колективи. Популярність хорового співу сприяла виникненню нових музичних товариств, які ставили своїм завданням пропаганду української хорової музики.

⁸ Квітковський Д., Бриндзан Т., Жуковський А. Буковина – її минуле і сучасне. Зелена Буковина. Париж – Філадельфія – Дітройт, 1956, с. 292.

Отже, розвиток музичного життя Буковини у ХІХ столітті відбувався під впливом тих тенденцій, які визначили його спрямованість на західноукраїнських землях, а саме: протистояння проти національного та духовного поневолення, яке мало переважно форму відстоювання права на автономію у релігійних питаннях через мову й збереження культурних традицій у сфері обрядовості, а також інших засобах виявлення незалежності українства в організації духовного життя шляхом надання принципам, на яких воно ґрунтувалося, етнонаціональної забарвленості. Всі різновиди громадських об'єднань, що виборювали своєю діяльністю ці прагнення на Галичині, повторюють себе й на Буковині. Історична доля цього краю, де українство переважно було зосереджене в селах, а у міського населення більше переважала зорієнтованість на західноєвропейські цінності, які були адаптовані до умов співіснування різномовних культурних традицій. Така динаміка буття і визначила роль мистецько-хорової освіти на Буковині у ХІХ столітті.

Висновки. В результаті дослідження виявлено, що аспекти розвитку мистецької освіти Буковини у ХІХ столітті відбувалися під впливом нових тенденцій, які впливали на їхній розвиток. Узагальнені результати хорової та педагогічної діяльності буковинських митців, їх творчих здобутків у проекції на загальну проекцію історичного аспекту української освіти та хорового мистецтва.

Перспективи подальших досліджень окресленої проблеми. Отже, мистецька хорова освіта на Буковині у ХІХ столітті, представлена відомими митцями – це фундамент українського регіонального мистецтва, в якому проявляються хорові освітні західноукраїнські традиції, що потребують глибшого та детальнішого дослідження і мають подальшу перспективу в професійній хоровій освіті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білецький Л.О. Ю.Федькович. Самостійна думка. Чернівці, 1934. С. 21.
2. Буковина. Історичний нарис. Чернівці: Зелена Буковина, 1998. С. 184.
3. Гарас М. Ілюстрована історія товариства «Українська Школа». Чернівці. 1937. С. 12.
4. Демочко К. Музична Буковина. К.: Музична Україна, 1990. С. 9, 15, 35, 36.
5. Дмитрів Є. Історія просвітнього товариства Руська Бесіда. Чернівці, 1909. С. 9.
6. Загайкевич М. Музичне життя Західної України другої половини ХІХ ст. К., 1960. С. 82.
7. Залеський О. Погляд на історію української музики. Шляхи. Львів, 1916. Ч. 9–10. С. 145–147.
8. Квітковський Д., Бриндзан Т., Жуковський А. Буковина – її минуле і сучасне. Зелена Буковина. Париж – Філадельфія – Дітройт, 1956. С. 292, 536.
9. Руська бесіда. Чернівці: Буковинська Русь, 1875. С. 271.
10. Смаль-Стоцький Ст. Буковинська Русь. Чернівці, 1897. С. 238.
11. Хроніка НТШ. Т. 77. Париж, 1954. С. 48.
12. Черепанин М. Музична культура Галичини. К.: Вежа, 1997. С. 123.

REFERENCES

1. Biletskyi L.O. Yu.Fedkovych. Samostiina dumka. Chernivtsi, 1934. S. 21.
2. Bukovyna. Istorychnyi narys. Chernivtsi: Zelena Bukovyna, 1998. S. 184.
3. Haras M. Iliustrovana istoriia tovarystva «Ukrainska Shkola». Chernivtsi. 1937. S. 12.
4. Demochko K. Muzychna Bukovyna. K.: Muzychna Ukraina, 1990. S. 9, 15, 35, 36.
5. Dmytriv Ye. Istoriia prosvitnoho tovarystva Ruska Besida. Chernivtsi, 1909. S. 9.
6. Zahaikivych M. Muzychne zhyttia Zakhidnoi Ukrainy druhoi polovyny XX st. K., 1960. S. 82.
7. Zaleskyi O. Pohliad na istoriiu ukrainskoi muzyky. Shliakhy. Lviv, 1916. Ch. 9–10. S. 145–147.
8. Kvitkovskiy D., Bryndzan T., Zhukovskiy A. Bukovyna – yii mynule i suchasne. Zelena Bukovyna. Paryzh – Filadelfiia – Ditoit, 1956. S. 292, 536.
9. Ruska besida. Chernivtsi: Bukovynskaia Rus, 1875. S. 271.
10. Smal-Stotskyi St. Bukovynska Rus. Chernivtsi, 1897. S. 238.
11. Khronika NTSh. T. 77. Paryzh, 1954. S. 48.
12. Cherepanyn M. Muzychna kultura Halychyny. K.: Vezha, 1997. S. 123.

Стаття надійшла до редакції: 12.12.2021